Ο Θάνατος του Θεού και Ανάσταση του ανθρώπου (Παναγιώτης Νέλλας)

Categories : ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Date : 10 Σεπτεμβρίου, 2010

Ο θάνατος του Θεού είναι ένα από τα κεντρικά θέματα όχι μόνο της σύγχρονης δυτικής φιλοσοφίας και λογοτεχνίας, αλλά και της ίδιας της θεολογίας. Τα τελευταία χρόνια γράφτηκαν χιλιάδες σελίδες σχετικές μ᾽ αυτό, ανέβηκαν έργα στο θέατρο, γυρίσθηκαν ταινίες, το θέμα ξέφυγε από τα μελετητήρια των ειδικών και απασχολεί το ευρύτερο κοινό. Το σύντομο αυτό δοκίμιο έχει σκοπό να δώσει, στην αρχή μια γενική ενημέρωση και μια ερμηνεία για το φαινόμενο, και να προσπαθήσει στη συνέχεια, αφού το τοποθετήσει με βάση τα ορθόδοξα κριτήρια, να σκιαγραφήσει τη συμβολή, που θα μπορούσε να προσφέρει η Ορθοδοξία συμμετέχοντας στη σχετική συζήτηση.
Στό χῶρο τῆς φιλοσοφίας τό θέμα ἀρχίζει μέ τό Nietzsche, γιά τόν ὁποῖο, ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ θάνατος τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτεται καί ταυτόχρονα εἶναι ταυτόσημος μέ τήν ἀνατροπή ὅλων τῶν ἀξιῶν, ὁλόκληρης τῆς ὑπεραισθητῆς περιοχῆς σύμπαντος τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν καί τῶν ἰδανικῶν. Μοναδική καί ὕψιστη ἀξία μένει γιά τό Nietzsche ὁ ἄνθρωπος, ὁ ″ὑπεράνθρωπος″: «Ποῦ εἶναι ὁ Θεός;» Γράφει ἤδη στά 1882. «Θά σᾶς τό πῶ ἐγώ. Τόν σκοτώσαμε. Ἐμεῖς ὅλοι εἴμαστε οἱ φονιάδες του... ὁ Θεός εἶναι νεκρός... ὁ Θεός θά μείνει νεκρός. Τί ἄλλο εἶναι οἱ ἐκκλησίες παρά οἱ τάφοι καί τά μνήματα τοῦ Θεοῦ;»

Ὁ Nietzsche στήν ἐποχή του ἀναγκάζεται νά βάλει τά λόγια αὐτά στό στόμα ἑνός τρελοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλά ὁ Sartre ἐπαναλαμβάνει μέ πλήρη ἄνεση τό ἴδιο κήρυγμα κατά τήν ἔναρξη τοῦ Β’ παγκοσμίου πολέμου, μιλώντας σέ μιά δημόσια συγκέντρωση στή Γενεύη: «Κύριοι, ὁ Θεός πέθανε. Σᾶς ἀναγγέλλω, κύριοι, τό θάνατο τοῦ Θεοῦ.»

Τό τί σημαίνει γιά τήν ἄθεη ὑπαρξιακή φιλοσοφία ὁ θάνατος τοῦ Θεοῦ, μᾶς τό ἀποκαλύπτει μέ ἐνάργεια ἡ ἀντίστοιχη λογοτεχνία. Ἀφοῦ δέν ὑπάρχει Θεός, ἄρα δέν ὑπάρχει παρά ἡ βιολογική ζωή. Μέ διονυσιακή ἀγαλλίαση ὁ Camus ὑμνεῖ στά πρῶτα του ἔργα τό μεγαλεῖο καί τή χαρά αὐτῆς τῆς ζωῆς τήν ὀμορφιά πού κλείνει μέσα της μιά ζεστή μέρα στήν ἀκροθαλασσιά, μιά χειμωνιάτικη νύχτα, πού ἡ οἰκογένεια εἶναι μαζεμένη γύρω στή φωτιά. Ἀλλά ἡ βιολογική ζωή εἶναι ἡ ″ἐν φθορᾷ ζωή″ καί ὁ ἴδιος ὁ Camus ὅσο προχωρεῖ, ἀνακαλύπτει μέσα στή ζωή τό σαράκι αὐτό τῆς φθορᾶς, πού κλέβει τή χαρά, πού ἀπομυζᾶ τήν οὐσία καί ἀφήνει ἀνούσια καί ἀνόητη τή ζωή, πού δημιουργεῖ μέσα στόν ἄνθρωπο τήν αἴσθηση τοῦ χάους καί τοῦ κενοῦ, πράγμα πού τόσο ἔντονα περιγράφεται στόν «Ξένο», καί πού ὁ Sartre μέ τόση ἐπιτυχία ὀνομάζει στό ὁμόνυμο ἔργο του «Ναυτία».

Ὁ ὑπαρξιστής ἄνθρωπος νοιώθει τό θάνατο ὄχι σάν κάτι μακρινό, κάτι πού τόν περιμένει στό τέλος τῆς ζωῆς του, ἀλλά σάν κάτι πού βρίσκεται μέσα του. Ἡ δαμόκλεια σπάθη τοῦ θανάτου κρέμεται ἀδιάκοπα πάνω του καί μέσα του, ἀκρωτηριάζει τά ὄνειρά του, κόβει στή μέση τίς πιό εὐγενικές προσπάθειές του, περιορίζει ἀσφυκτικά τά ὅρια τῆς ὕπαρξής του, εἶναι, ὅπως λέει ὁ Camus, ἕνας Σίσυφος, πού ἀγωνίζεται νά ἀνεβάσει ὥς τήν κορυφή τοῦ βουνοῦ τήν πολύτιμη πέτρα τῆς ζωῆς του καί, μόλις κοντεύει νά φτάσει στό τέρμα, ἡ πέτρα τοῦ φεύγει καί κατρακυλάει πάλι στό βυθό. Αἰσθάνεται ἐγκαταλειμμένος καί ἔρημος. Καταδικασμένος νά βλέπει, καταλαβαίνει καί συνειδητοποιεῖ ὅτι ζεῖ τό παράλογο. Ὁ Heidegger ὁμολογεῖ ὅτι βρίσκεται, χωρίς νά τό ἐπιδιώξει, ριγμένος καί ἐγκαταλειμμένος σ᾽ ἕνα καντόνι τοῦ σύμπαντος, ὑποχρεωμένος νά ζεῖ.

Μέ τή γεύση αὐτή τοῦ κενοῦ στήν ψυχή, ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος βρίσκεται μπροστά στό καθιερωμένο ἀπό αἰῶνες κήρυγμα τοῦ μεταγενεστέρου δυτικοῦ Χριστιανισμοῦ, πού προσφέρει ὡς λύση στήν ταλαιπωρία τῆς ἐπίγειας ζωῆς τήν ὑπόσχεση γιά τή μακαριότητα τῆς μετά θάνατο ζωῆς, πού θεωρεῖ αὐτή ἐδῶ τή ζωή σχεδόν ἀποκλειστικά σάν τό χῶρο, στόν ὁποῖο μέ τά ἔργα (Ρωμαιοκαθολικοί) ἤ τήν πίστη (Προτεστάντες), γίνεται ἤ δέ γίνεται κανείς ἄξιος νά κληρονομήσει τήν αἰωνιότητα.

Μπροστά ὅμως στήν ἄποψη αὐτή, πού διακρίνει ὑπερβολικά τό χρόνο ἀπό τήν αἰωνιότητα, τή γήινη ἀπό τήν οὐράνια ζωή, καί σχετικοποιεῖ ἀπελπιστικά τή σημασία τῆς πρώτης, ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος στέκεται μέ ἀποτροπιασμό. «Ἄν ὑπάρχει μιά ἁμαρτία κατά τῆς ζωῆς», γράφει ὁ Camus, «δέν εἶναι τόσο τό νά ἀπελπιστοῦμε, ἀπό αὐτή, ὅσο τό νά ἐλπίσουμε σέ μιάν ἄλλη ζωή, τό νά ἀφήσουμε νά ξεκλέψει τήν ἀγάπη μας γιά τή συγκεκριμένη ζωή τό ἀνελέητο μεγαλεῖο μιᾶς δῆθεν αἰώνιας ζωῆς». Καί στό ὄνομα τῆς καθημερινῆς, χειροπιαστῆς ζωῆς, ὁ Camus ἀρνεῖται νά πιστέψει σέ μιάν ἄλλη, ὡραία ἔστω καί αἰώνια, ἀλλά πάντως ἄλλη ζωή.

Ὁ Sartre εἶναι στό σημεῖο αὐτό περισσότερο ἀπόλυτος. Ἡ πίστη σέ μιά ἄλλη ζωή, λέει, εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη πού φέρνει τό θάνατο σ᾽ αὐτήν ἐδῶ καί ἰσοδυναμεῖ μέ αὐτοκτονία. Καί, προωθώντας τήν ἀμφισβήτησή του ὡς τόν ἴδιο τό Θεό, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἕνας Θεός, πού δέν παίρνει στά σοβαρά αὐτήν ἐδῶ τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου, πού δέν ἐνδιαφέρεται γιά τά συγκεκριμένα ἱστορικά προβλήματά του, ἀλλά πού ὑποβιβάζει τόν ἀνθρώπινο βίο σέ μιά περίοδο ἐξιλασμοῦ καί ἱκανοποιήσεως τῆς θείας δικαιοσύνης, μπορεῖ βέβαια νά εἶναι δίκαιος, ἀλλά δέν εἶναι ἀσφαλῶς φιλάνθρωπος Θεός. Εἶναι ἕνας πατέρας ἐγωιστής καί σαδιστής, πού ἀρέσκεται νά βλέπει τό τέκνο του νά βασανίζεται καί νά ἐκλιπαρεῖ γιά νά ἔχει ὁ ἴδιος τή χαρά νά τοῦ προσφέρει, ὅποτε αὐτός θελήσει, τή σωτηρία. Ἀλλά μιά τέτοια σωτηρία εἶναι γιά τό σύγχρονο, ἐνήλικο ὅπως αὐτοχαρακτηρίζεται ἄνθρωπο, ἀπαράδεκτη καί ἕνας τέτοιος πατέρας εἶναι ἄχρηστος. Εἶναι προτιμότερο, κατά τήν ἄποψη αὐτή, γιά τό παιδί, νά κόψει κάθε σχέση μέ τόν πατέρα καί νά προσπαθήσει νά σωθεῖ μόνο του. Γι᾽ αὐτό καί ὁ Sartre πού δέν ἔχει γνωρίσει τή διδασκαλία τῆς Ὀρθόδοξης

Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, γιά τή θεανθρώπινη συνεργία, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἡ πίστη δέν καταπιέζει, ἀλλά ἀναπτύσσει καί ὁλοκληρώνει τόν ἄνθρωπο, τονίζει κατηγορηματικά ὅτι ἡ πίστη στό δίκαιο ἀλλά σαδιστή Θεό ὑποβιβάζει, ἐξευτελίζει καί ψευτίζει τόν ἄνθρωπο.

Συνέπεια λογική τῆς τοποθέτησης αὐτῆς εἶναι ὅτι γιά νά ὑπάρξει ἐλεύθερος καί γνήσιος ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά μήν ὑπάρχει ὁ Θεός. Στό φοβερό ἔργο του πού ἔχει τόν εἰρωνικό τίτλο «Ὁ διάβολος καί ὁ θεούλης», ὁ κεντρικός ἥρωας, μετά ἀπό μιά ἐναγώνια ἀναζήτηση τῆς εὐτυχίας κοντά στό διάβολο καί κοντά στό Θεό παρουσιάζεται νά συμπεραίνει: «Ἐγώ ὑπάρχω... μόνος ἐγώ. Ἱκέτευα ὅλον αὐτό τόν καιρό γιά ἕνα σημεῖο, ἀλλά δέν πῆρα καμία ἀπάντηση. Ὁ Οὐρανός ἀγνοεῖ ἀκόμα καί τό ὄνομά μου. Διερωτόμουνα κάθε στιγμή τί μποροῦσα νά εἶμαι ἐγώ στά μάτια τοῦ Θεοῦ. Τώρα τό ξέρω: Τίποτε. Ὁ Θεός δέν μέ βλέπει, ὁ Θεός δέν μέ ἀκούει. Ὁ Θεός δέν μέ ξέρει. Βλέπεις αὐτό τό κενό πάνω ἀπό τά κεφάλια μας; εἶναι ὁ Θεός. Αὐτό τό φάγωμα στήν πόρτα; εἶναι ὁ Θεός. Αὐτή τήν τρύπα στή γῆ; εἶναι ὁ Θεός.Ἡ σιωπή, εἶναι ὁ Θεός. Ἡ ἀπουσία, εἶναι ὁ Θεός. Ἡ μοναξιά τῶν ἀνθρώπων, αὐτό εἶναι Θεός. Ὅλον αὐτό τόν καιρό δέν ὑπῆρχα παρά ἐγώ. Ἐγώ ἀποφάσισα τό κακό. Ἐγώ μόνος μου βρῆκα τό καλό. Ἐγώ ἁμάρτησα. Ἐγώ ἔκανα τίς καλοσύνες πού ἔκανα. Ἐγώ σήμερα κατηγορῶ τόν ἑαυτό μου καί ἐγώ μόνος μου μπορῶ νά τόν συγχωρήσω. Ἐγώ ὁ ἄνθρωπος. Ἄν ὁ Θεός ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος εἶναι μηδέν. Ἀλλά δέν ὑπάρχει Θεός. Χαρά. Δάκρυα χαρᾶς. Ἀλληλούια. Δέν ὑπάρχει Θεός.» Καί βλέποντας τή Χίλντα, μιά γυναίκα, πού πιό πρίν δέν τολμοῦσε οὔτε ν᾽ ἀτενίσει γιά τό φόβο τῆς ἁμαρτίας, νά μπαίνει στή σκηνή, τήν πιάνει ἀπό τά χέρια φωνάζοντάς της: «Ὁ Θεός πέθανε. Δέν ἔχουμε πλέον μάρτυρα. Μόνος μπορῶ νά βλέπω τά μαλλιά καί τό μέτωπό σου. Ὦ! πῶς εἶσαι μπροστά μου ἀληθινή, ἀπό τή στιγμή πού δέν ὑπάρχει ὁ Θεός. Ἐπί τέλους εἴμαστε μόνοι».

Τά κείμενα αὐτά δείχνουν μέ σαφήνεια πώς τό μεγαλύτερο τμῆμα τῆς σύγχρονης ὑπαρξιακῆς φιλοσοφίας καί λογοτεχνίας προσπαθεῖ νά καταξιώσει τόν ἄνθρωπο ἀνεξάρτητα ἤ καί ἐνάντια στό Θεό, πράγμα πού ὀφείλεται, ὅπως εἴδαμε, στή λαθεμένη ἀντίληψη ὅτι ὁ Θεός δέν ἐνδιαφέρεται καί δέν ἀγαπᾶ, ἀλλά τιμωρεῖ καί ἐξουθενώνει τόν ἄνθρωπο. Καί δέν εἶναι χωρίς σημασία τό γεγονός ὅτι τά κείμενα αὐτά εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνα, πού ἔθρεψαν τή νέα εὐρωπαϊκή γενιά. Στήν Ἀμερική πάλι, ἡ ἴδια ἀντίδραση κατά τοῦ Θεοῦ τῶν σημερινῶν χριστιανῶν καί τῆς σύγχρονης συμβατικῆς θρησκευτικῆς ζωῆς παρουσιάστηκε, κυρίως κατά τήν προηγούμενη δεκαετία, κατά τρόπο πολύ πιό, θά λέγαμε, βιολογικό, μέ τήν ἐπαναστατημένη νεολαία πού φωνάζει: «Κύριοι, ὁ Θεός γιά τόν ὁποῖο μᾶς μιλᾶτε δέν ζεῖ. Καί ἡ ἴδια ἡ ζωή σας εἶναι νεκρή. Ἕνας Θεός πού δέν ἀγγίζει τήν ὕπαρξή μας, πού δέν ἔχει σχέση μέ τό σῶμα μας, μᾶς εἶναι ἄχρηστος. Ἐμεῖς θά μπορούσαμε νά παραδεχθοῦμε τόν Ἰησοῦ, πού μίλησε γιά τήν ἀγάπη. Ὁ δικός σας Θεός εἶναι ἁπλῶς χρήσιμος, γιατί σᾶς βολεύει. Τόν χρησιμοποιεῖτε ὅπου θέλετε. Ὅπως ἐμεῖς χρησιμοποιοῦμε τή μαριχουάνα. Ἄν ὑπάρχει ὁ Θεός ἄς ἔρθει νά μᾶς βρεῖ ἐδῶ πού εἴμαστε. Ἀλλοιῶς δέν

ὑπάρχει Θεός.»

Ἡ πρόκληση αὐτή τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου ἔφερε, ὅπως ἦταν φυσικό, ἀναστάτωση στήν Καθολική καί Προτεσταντική Ἐκκλησία. Καί ἡ δυτική θεολογία προσπάθησε νά ἀπαντήσει. Τό ἐλπιδοφόρο ὅμως κίνημα μερικῶν Γάλλων κυρίως θεολόγων νά ξαναγυρίσουν στίς πηγές καί, τοποθετώντας στό κέντρο τῶν θεολογικῶν τους ἀναζητήσεων τήν ἔννοια τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας, νά δημιουργήσουν μιά βιβλική, λειτουργική καί πατερική ἀνανέωση βάθους, δέν μπόρεσε νά ἐπιβληθεῖ. Ἡ κίνηση αὐτή φαίνεται ὅτι μάλλον ξεπεράστηκε ἀπό τούς μοντερνιστές, πού, παρασυρμένοι ἀπό τά σύγχρονα ρεύματα, προσκολλήθηκαν στήν ἐπιφάνεια καί δημιούργησαν, ἀντίστοιχη πρός τή φιλοσοφία καί τή λογοτεχνία, τή λεγόμενη ″θεολογία τοῦ θανάτου τοῦ Θεοῦ″.

Δυό εἶναι οἱ βασικές κατευθύνσεις τῆς σχολῆς αὐτῆς: Πρώτη ἡ γραμμή τοῦ Bultmann ὁ οποῖος, ἐπηρεασμένος βασικά ἀπό τόν Heidegger βλέπει τήν οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ στή σχέση τοῦ Θεοῦ μέ τόν ἄνθρωπο, σχέση ἡ ὁποία καί φέρνει ἤ, καλύτερα, ἡ ὁποία εἶναι ἡ σωτηρία. Ἡ ἱστορική διάσταση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔρχεται, στήν τοποθέτηση αὐτή, σέ ἐντελῶς δεύτερη μοίρα, ὁ ἱστορικός Ἰησοῦς, ἡ ζωή, τά θαύματα, ἡ ἴδια ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ εἶναι μύθος, μιά δηλαδή ἀπό τίς πολλές ἐκφράσεις πού μποροῦν νά περιβάλλουν τήν οὐσία, καί ἀφοῦ σήμερα ἡ ἔκφραση, ἡ γλώσσα τοῦ κόσμου, ὁ πολιτισμός, ἔχει ἀλλάξει, εἶναι ἀνάγκη νά ἀλλάξει καί ἡ ἔκφραση τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Πρόκειται γιά τήν περίφημη θεωρία τῆς ″ἀπομυθεύσεως″.

Τίς ἀκραῖες συνέπειες τῆς γραμμῆς αὐτῆς ἀποκαλύπτει καί ὑποστηρίζει ἡ δεύτερη κατεύθυνση, σύμφωνα μέ τήν ὁποία γιά νά μπορέσει ἡ Ἐκκλησία νά προσεγγίσει τόν ἐκκοσμικευμένο ἄνθρωπο τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, εἶναι ἀνάγκη νά θέσει μερικά θεμελιώδη ἐρωτήματα πάνω στή ἔννοια τοῦ Θεοῦ, νά φθάσει νά διερωτηθεῖ σοβαρά γιά τήν πραγματικότητα τῶν μυστηρίων καί τῆς Ἐκκλησίας, νά ἀντιμετωπίσει τό θεμελιακό ἐρώτημα, μήπως ὁ Θεός δέν βρίσκεται πλέον στίς σκέψεις καί τίς περιγραφές πού δίνει τό Εὐαγγέλιο, καί στίς ἰδέες-δόγματα τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά στήν πραγματικότητα τοῦ κόσμου, μήπως δηλαδή τό πραγματικότερο μυστήριο σήμερα, τό ἀληθινό ἔργο τοῦ λαοῦ, ἡ σύγχρονη χριστιανική λειτουργία (λαοῦ-ἔργον) πρέπει νά εἶναι ὄχι ἡ θεία Εὐχαριστία, ἀλλά ἡ πρός τόν πλησίον ἀγάπη, ἡ πολιτική καί ὁ συνδικαλισμός. Γύρω ἀπό αὐτή τήν προβληματική γράφτηκαν βιβλία μέ τούς χαρακτηριστικούς τίτλους «Θεός χωρίς Θεό», «Τό Εὐαγγέλιο τοῦ ἄθεου Χριστιανισμοῦ», «Ἡ νέα οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ», «Ὁ θάνατος τοῦ Θεοῦ καί ὁ πολιτισμός τῆς μεταχριστιανικῆς ἐποχῆς» κ. ἄ.

Πρός στό πολύπλευρο καί πολυσήμαντο αὐτό φαινόμενο τοῦ ″θανάτου τοῦ Θεοῦ″ ποιά μπορεῖ ἄραγε νά εἶναι ἡ στάση τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς; Ὅπως σέ κάθε θέμα, δέν μπορεῖ παρά νά εἶναι καί ἐδῶ ταυτόχρονα κριτική καί οἰκοδομητική.

Προσπαθώντας νά ἑρμηνεύσει ὁ ὀρθόδοξος μελετητής τό φαινόμενο τοῦ ἄθεου οὐμανισμοῦ, διαπιστώνει ὅτι πρόκειται στήν οὐσία γιά τό ἁμάρτημα τοῦ Ἀδάμ καί ὅτι ἡ διαδικασία ἀνάπτυξης τοῦ σύγχρονου ἀθεϊσμοῦ ἐπαναλαμβάνει, ὅπως ἀποκαλύπτουν τά ἴδια τά κείμενά του, στίς κεντρικές γραμμές τή διαδικασία τῆς πτώσεως.

Ἡ Ἁγία Γραφή διδάσκει πράγματι ὅτι ὁ Θεός ἔπλασε τόν Ἀδάμ καί τοῦ ἔδωσε τόν προορισμό νά ἑνωθεῖ μαζί Του. Ὁ σκοπός τοῦ ἀνθρώπου ἦταν νά ὑψωθεῖ σέ Θεάνθρωπο. Γιά νά γίνει αὐτό, ἔπρεπε ὁ Ἀδάμ νά προσανατολισθεῖ σωστά, νά τοποθετηθεῖ θετικά μπροστά στό Θεό καί νά βαδίσει τό δρόμο πού ὁδηγοῦσε σ᾽ Αὐτόν. Ἀλλά ὁ διάβολος κατόρθωσε νά τόν πείσει ὅτι ὁ Θεός τόν ζηλεύει καί θέλει νά τόν κρατᾶ δοῦλο Του καί ἔτσι τόν κίνησε σέ ἀνταρσία, τόν παρέσυρε σ᾽ ἕναν ἄλλο δρόμο, πού θά τόν ὁδηγοῦσε δῆθεν ἀμέσως καί θά τόν ἔκανε τόν ἴδιο καί κατά τρόπο αὐτόνομο Θεό. Ὁ δρόμος ὅμως αὐτός ἦταν οὐσιαστικά ἀνύπαρκτος καί ἔτσι ἡ ἀλλαγή πορείας τοῦ Ἀδάμ δέν ἦταν στήν πραγματικότητα παρά ἕνας ἐκτροχιασμός, μιά συντριβή στό κενό. Μακριά ἀπό τό χῶρο στόν ὁποῖο ἀκούγεται ὁ ζωηφόρος Λόγος τοῦ Θεοῦ, στή χώρα τῆς ἀν-ὑπακοῆς, ὁ ἄνθρωπος βρέθηκε πλέον καί μακριά ἀπό τήν ἀληθινή ζωή. Ἔχασε τήν ″πνοή τῆς ζωῆς″, πού τοῦ ἔδωσε κατά τή δημιουργία ὁ Θεός. Ξανάγινε πάλι ″χοῦς ἀπό τῆς γῆς″, ξέπεσε στήν ἁπλή βιολογική, τήν ἐν φθορᾷ ζωή, πού εἶναι ὁ θάνατος. Ὁ ζόφος καί τό σκοτάδι, ἡ κυριαρχία τῶν ἐνστίκτων, τό ἄγχος τῆς αὐτοσυντηρήσεως κάνει στό ἑξῆς, μακριά ἀπό τό Θεό, τόν ἄνθρωπο ἀποκρουστικό καί ἐχθρό τόν ἕνα γιά τόν ἄλλο. Ὁ Κάϊν σκοτώνει τόν Ἄβελ καί ὁ ἀνθρωπιστής Sartre ἀνακαλύπτει μέ φρίκη ὅτι «οἱ ἄλλοι εἶναι ἡ κόλασή του».

Ἡ ἐπαγγελία τοῦ αὐτονόμου ἀνθρωπισμοῦ ἀποδεικνύεται μέ τόν τρόπο αὐτό πώς εἶναι ἡ διαβολική πρόκληση πού κάνει τόν ἄνθρωπο νά ἐξορίσει ἀπό τόν κόσμο του τό Θεό: «Θέλω ἀνθρώπους παντοῦ, γύρω μου, πάνω μου, ἀνθρώπους πού νά μοῦ κρύβουν τόν οὐρανό» (Sartre). Τό διώξιμο ὅμως τοῦ Θεοῦ ἀφήνει ἀναπόφευκτα στόν κόσμο ἕνα φρικαλέο κενό: «Σκότωσα τό Θεό, γιατί μέ χώριζε ἀπό τούς ἀνθρώπους, ἀλλά νά πού ὁ θάνατός του κάνει τελεσίδικο τό χωρισμό» (Sartre).

Ἡ φιλάνθρωπη διάθεση τοῦ γιατροῦ τῆς «Πανούκλας» (Camus) παραχωρεῖ ἔτσι γρήγορα τή θέση της στόν ἀδιάφορο γιά ὅλους καί ὅλα «Ξένο». Ἡ περιγραφή τοῦ μακάβριου κενοῦ τοῦ θανάτου ὁλοκληρώνεται στό «Νεκροί χωρίς τάφο». Ἐνῶ ἡ ἀποσύνθεση τῆς ζωῆς ἀποκαλύπτεται σ᾽ ὅλη της τήν τραγικότητα σέ ἔργα σάν τόν «Τεῖχο» καί τό «Περιμένοντας τόν Γκοντό».

«Τί μέρα εἶναι σήμερα;» ρωτάει ὁ ἕνας ἀλήτης στό ἔργο αὐτό.

- «Πέμπτη.

- Πέμπτη εἶπε ὅτι θά ᾽ρθει.

- Κι ἄν σήμερα εἶναι Παρασκευή;

- Μπορεῖ νά ᾽ναι καί Τρίτη.

- Τί λές, ξαναρχόμαστε αὔριο;

- Ναί, ἀλλά νά φέρουμε καί τό σχοινί.

- Κι ἄν δέν ἔρθει;

- Θά κρεμαστοῦμε.

- Ἄν ἔρθει;

- Θά σωθοῦμε».

Καί σέ λίγο:

- «Εἴμαστε ἀνεξάντλητοι», λέει ὁ ἕνας.

- «Γιά νά μή σκεφτόμαστε», ἀποκρίνεται ὁ ἄλλος.

- «Ὅλο καί βρίσκουμε κάτι πού μᾶς δίνει τήν ἐντύπωση πώς ὑπάρχουμε»!

- «Ὑπάρχουμε, πάλι ὑπάρχουμε, αὐτή ἡ προαιώνια δυστυχία»!...

«Καί ὅλο λένε νά φύγουν», σημειώνει ὁ κριτικός, «καί ὅλο κάθονται ἐκεῖ, στό ἄδειο μέρος. Ἄλλωστε καί νά φύγουν καί πού μένουν δέν ἔχει νόημα. Εἶναι τό ἴδιο. Γιατί τίποτε δέν πρόκειται νά ἀλλάξει. Κι ἀλλοῦ δέν ὑπάρχει παρά ὁ ἀκίνητος θάνατος, κι ἐδῶ δέν ὑπάρχει παρά ἡ θανάσιμη ἀκινησία».

Ἔτσι γίνεται φανερό ὅτι στήν προσπάθειά τους νά σκοτώσουν τό Θεό, ὁ Ἀδάμ καί οἱ σύγχρονοι ἀθεϊστές δέν κατορθώνουν παρά νά σκοτώσουν τόν ἄνθρωπο. Ἀπομακρύνοντας ἀπό τήν κοινωνία τους τό Θεό, χάνουν τό κέντρο τῆς ζωῆς τους, μένουν ἀνέστιοι, ἔρημοι καί νεκροί. Τά ἴδια τά κείμενά τους, ἐνῶ μιλᾶνε γιά τό θάνατο τοῦ Θεοῦ δέν ἀποδεικνύουν στήν πραγματικότητα παρά τό θάνατο τοῦ ἀνθρώπου. Φαίνεται πώς τό ἐρώτημα «νά ζεῖ κανείς ἤ νά μή ζεῖ» βρῆκε ἀπάντηση στήν ἐποχή μας: Νά ζεῖ κανείς καί νά μή ζεῖ.

Σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τώρα τήν προσπάθεια τῆς δυτικῆς θεολογίας νά λύσει τό ὀξύ περί Θεοῦ πρόβλημα, ὁ ὀρθόδοξος μελετητής βρίσκεται στήν ἀνάγκη νά ὁμολογήσει μέ εἰλικρίνεια πόσο συμπαθής τοῦ εἶναι ἡ προσπάθεια αὐτή ἀλλά καί πόσο ἀνεπιτυχής

καί ἐπικίνδυνη ἀποκαλύπτεται, στό φῶς τῆς ὀρθόδοξης παράδοσης, ἡ λύση πού δίνεται.

Τό νά μιλήσει πράγματι ὁ θεολόγος τή γλώσσα τῆς ἐποχῆς του εἶναι καθῆκον πρωταρχικό. Ἡ μεταγλώττιση τοῦ κηρύγματος εἶναι δικαίωμα ἀναφαίρετο πού τό χάρισε μέ τόν Παῦλο ὁ Χριστός στήν κάθε ἐποχή καί πού τό ἐπιβεβαίωσε ἡ πράξη τῶν Πατέρων τοῦ Δ’ καί τοῦ ΙΔ’ αἰώνα. Ἀλλά καί ἡ πιστότητα στήν ἱστορικότητα τοῦ Χριστοῦ, στό γεγονός δηλαδή ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἔγινε ἀληθινά καί πραγματικά ἄνθρωπος τόν καιρό τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου καί ὅτι σταυρώθηκε, πέθανε καί ἀναστήθηκε καί, μολονότι ἀναλήφθηκε, συνεχίζει νά βρίσκεται ἀληθινά καί πραγματικά, ἱστορικά, μέ τά μυστήρια μέσα στήν Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ στούς αἰῶνες τό ἱστορικό σῶμα του, ἀποτελεῖ τόν πυρήνα τοῦ χριστιανισμοῦ. Καί αὐτόν τόν πυρήνα κινδυνεύουν νά ἀρνηθοῦν οἱ δυτικοί θεολόγοι τῆς σχολῆς τοῦ θανάτου τοῦ Θεοῦ. Στήν καλοπροαίρετη καί εὐγενική προσπάθειά τους νά προσεγγίσουν τόν ἄθρησκο σημερινό ἄνθρωπο, ἀντί νά κατέβουν στήν οὐσία καί νά προσφέρουν στόν ἄνθρωπο τόν ἀληθινό Θεό, βγαίνουν στήν ἐπιφάνεια, ἐγκαταλείπουν διαδοχικά καί οἱ ἴδιοι τή θρησκεία, τήν Ἐκκλησία, τό Χριστό, φθάνουν σ᾽ ἕνα Θεό χωρίς Χριστό, σ᾽ ἕνα Θεό ἄσαρκο , σέ μιάν ἰδέα, πού μπορεῖ βέβαια νά εἶναι ἕνας κάποιος φιλοσοφικός Θεός, ἀλλά δέν εἶναι ὁ Θεός τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαάκ καί τοῦ Ἰακώβ, ὁ Θεός πού σώζει. Ἔτσι ἡ θεολογία αὐτή μπορεῖ νά εἶναι ἐπίκαιρη, ἀλλά δέν εἶναι κήρυγμα σωτηρίας καί παρόλη τή συμπάθεια πού μπορεῖ νά τρέφει ἕνας ὀρθόδοξος γιά τίς προθέσεις της, δέν μπορεῖ παρά νά τονίσει ὅτι, ἄν τελικά ἐπικρατήσει στή Δύση, θά σημάνει ἀναπόφευκτα τό ἱστορικό τέλος τοῦ δυτικοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἐκτός ὅμως ἀπό αὐτό τό βασικό κίνδυνο πρέπει νά τονισθεῖ πώς ἡ θεολογία τῆς σχολῆς αὐτῆς εἶναι ἀνίκανη νά συζητήσει στήν οὐσία μέ τόν ἀθεϊσμό. Καί τοῦτο, ἐπειδή ἡ λύση τήν ὁποία προσφέρει εἶναι ἐπιφανειακή καί θεωρητική, δέν ἀγγίζει τήν οὐσία τῶν πραγμάτων καί δέν αἴρει οὔτε στό παραμικρό τίς οὐσιώδεις περί Θεοῦ καί ἀνθρώπου παρεξηγήσεις, πού ὁδήγησαν στήν κατά τοῦ Θεοῦ ἐπανάσταση τοῦ οὐμανισμοῦ.

Τό σύγχρονο ὑπαρξιακό κίνημα ζητάει κατά τρόπο ἐπίμονο καί ἀπόλυτο ἕνα ἀξιοπρεπές νόημα γιά τή ζωή καί ἕναν ἀξιοπρεπή προορισμό γιά τόν ἄνθρωπο. Ἀλλά ἡ θεολογία τοῦ θανάτου τοῦ Θεοῦ, ἀντί νά ἀνεβάζει τόν ἄνθρωπο, ἐκκοσμικεύει τό Θεό καί ἔτσι ἀναπόφευκτα ὑποβιβάζει ἀκόμα περισσότερο τόν ἄνθρωπο. Στό φαῦλο κύκλο πού δημιουργεῖται, ἡ κίνηση εἶναι φυγόκεντρη καί ἀπομακρύνει ὅλο καί περισσότερο τή δυτική σκέψη, φιλοσοφική καί θεολογική, ἀπό τήν πραγματικότητα τῆς σωτηρίας πού εἶναι ἡ ἱστορική ἀνασυγκρότηση καί ἀνάσταση τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδή ἡ νοηματοποίηση, ἑνοποίηση καί ἀθανατοποίηση τῆς μιᾶς καί μοναδικῆς ἐπίγειας μαζί καί οὐράνιας ζωῆς του.

Στό σημεῖο αὐτό ἀποκαλύπτεται ἡ κεντρική ἀδυναμία τῆς δυτικῆς σκέψης, δηλαδή ὁ

χωρισμός καί ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στό ἱστορικό καί τό ὑπερβατικό, τό ἐπίγειο καί τό οὐράνιο, τό χρονικό καί τό αἰώνιο. Ὅσα εἴπαμε ὥς ἐδῶ ἔδειξαν ὅτι ἡ μεταγενέστερη δυτική θεολογία ὑποτίμησε τό ἱστορικό γιά χάρη τοῦ ὑπερβατικοῦ, ὅτι ὁ οὐμανισμός, φθάνοντας στό ἄλλο ἄκρο ἀπέρριψε τό ὑπερβατικό γιά νά διασώσει τό ἱστορικό, καί ὅτι ἡ μοντέρνα δυτική θεολογία, γιά νά πλησιάσει τόν οὐμανισμό, κηρύττει ἕνα νέο σχεδόν ἐξ ὁλοκλήρου ἐκκοσμικευμένο Θεό. Ἀλλά ἔτσι ἡ ἀπομάκρυνση εἶναι μεγάλη καί ἡ ἀνάγκη γιά τήν παρέμβαση τῆς Ὀρθοδοξίας ἀποκαλύπτεται ἄμεση.

Ποιά ὅμως θά μποροῦσε νά εἶναι ἡ συμβολή τῆς Ὀρθοδοξίας στή λύση τοῦ προβλήματος αὐτοῦ; Τά ὅρια ἑνός δοκιμίου δέν ἐπιτρέπουν νά δοθεῖ στό ἐρώτημα πλήρης καί διεξοδική ἀπάντηση. Μετά τήν παρουσίαση καί τήν ἑρμηνεία τοῦ φαινομένου, ἐκεῖνο πού μπορεῖ νά γίνει στή συνέχεια εἶναι νά προσδιορίσουμε μιά νέα κατεύθυνση λύσεως, μιά νέα προοπτική μέσα στήν ὁποία τό πρόβλημα εἶναι νά κατανοηθεῖ πληρέστερα καί νά λυθεῖ ἀνετότερα, νά ὑπογραμμίσουμε δηλαδή μερικές βασικές καί ἀναγκαῖες γιά τή λύση τοῦ προβλήματος προϋποθέσεις.

Ἡ νέα αὐτή προοπτική πού προτείνει ἡ Ὀρθοδοξία, μπορεῖ ἀπό τήν ἀρχή νά χαρακτηριστεῖ ὄχι σάν κλασματική καί ἀποσπασματική, ἀλλά ὡς συνθετική καί καθολική. Στήν προοπτική αὐτή τά πράγματα ἀντί νά χωρίζονται ἤ νά ἀντιδιαστέλλονται, ἀλληλοσυμπληρώνονται καί ἑνώνονται. Αὐτό φαίνεται καθαρά καί στά τρία ἀντιθετικά ζεύγη, αἰωνιότης ἤ χρόνος, μέλλουσα ἤ παρούσα ζωή, Θεός ἤ ἄνθρωπος, πού ὅπως εἴδαμε βρίσκονται στή ρίζα τοῦ προβλήματος τοῦ θανάτου τοῦ Θεοῦ καί ταλαιπωροῦν τίς τελευταῖες δεκαετίες τή Δύση. Γιά τή Δύσι ἡ ταλαιπωρία αὐτή εἶναι φυσική καί ἀναπόφευκτη, γιατί ἀπό τή στιγμή πού οἱ πραγματικότητες πού ἀποτελοῦν τά παραπάνω ζεύγη χωριστοῦν καί τοποθετηθοῦν μπροστά στόν ἄνθρωπο ἀντιθετικά, χάνουν τή γνησιότητά τους, μετατρέπονται σέ δυό φοβερές χοάνες, ἔτσι ὥστε σέ ὁποιαδήποτε κι ἄν προτιμήσει νά πέσει ὁ ἄνθρωπος, καταποντίζεται.

Ἐνῶ στήν ὀρθόδοξη προοπτική οἱ πραγματικότητες αὐτές συνυπάρχουν, ἡ μιά προσδιορίζει τήν ἄλλη καί ταυτόχρονα ὁλοκληρώνεται ἀπό τήν ἄλλη.

Ὁ Γιάννης Ξενάκης ἔλεγε πρό καιροῦ ὅτι ἕνα ἀπό τά μεγαλύτερα προβλήματα πού ἀντιμετωπίζει στή σύνθεση τῆς μουσικῆς του εἶναι ἡ μονοδιάστατη ἀντίληψη τοῦ χρόνου πού διαθέτουμε, ὁ εὐθύγραμμος χωρισμός τοῦ χρόνου σέ παρελθόν, παρόν καί μέλλον. Καί διαλογιζόταν ποιές καινούργιες προοπτικές θά ἀνοίγονταν στή μουσική, ἀλλά καί στίς ὑπόλοιπες δημιουργίες τοῦ ἀνθρώπου, ἄν μποροῦσε νά ὑπάρξει μιά ἄλλη ἀντίληψη τοῦ χρόνου πού θά ξεπερνοῦσε αὐτό τό γνωστό μας σχῆμα. Ἀλλά ἡ ἄλλη αὐτή ἀντίληψη ὑπάρχει. Ὁ χρόνος στόν ὁποῖο τελεῖται ἡ θεία Λειτουργία ἔχει μέσα του πραγματικά ἐνεργό τόσο τό παρελθόν, ὅσο τό παρόν καί τό μέλλον. Μέσα στήν ὀρθόδοξη παράδοση τό νόημα τοῦ χρόνου βρίσκεται ἀκριβῶς στό ὅτι προσδιορίζει, κάνει συγκεκριμένη καί ἀποκαλύπτει τήν αἰωνιότητα, ἐνῶ ἀπό τό ἄλλο

μέρος ἡ αἰωνιότης ὁλοκληρώνει τό χρόνο, ἀποτελεῖ τό τέλος του, δηλαδή τό σκοπό καί τό περιεχόμενό του.

Ἡ σχέση αὐτή ἀποκαλύπτεται μέ μεγαλύτερη σαφήνεια στό δεύτερο ζεῦγος, σέ ὅ,τι δηλαδή ἀφορᾶ τή μέλλουσα καί τήν παρούσα ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Γιά τήν Ὀρθοδοξία ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μία καί ἑνιαία, εἶναι ἡ ζωή ἑνός καί τοῦ αὐτοῦ προσώπου, τό ὁποῖο ἀρχίζει νά ὑπάρχει ἐδῶ καί συνεχίζει νά ὑπάρχει χωρίς καμιά διακοπή στόν οὐρανό. Ἔτσι ἡ μέλλουσα ζωή δέν συνθλίβει οὔτε σχετικοποιεῖ τήν παρούσα, ἀλλά ἀντίθετα, τῆς δίνει νόημα καί συνέχεια, ἀφοῦ ὅ,τι κάνουμε σ᾽ αὐτή τή ζωή δέν εἶναι τυχαῖο καί ἀποσπασματικό, ἀλλά εἶναι κάτι πού προορίζεται νά μείνει καί στήν ἄλλη. Αὐτή εἶναι καί ἡ ἄποψη τῆς Ἁγίας Γραφῆς, κατά τήν ὁποία ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι μιά ψυχή φυλακισμένη σ᾽ ἕνα σῶμα, δηλαδή μιά ψυχή πού θά ἀρχίσει νά ζεῖ ὅταν ἐλευθερωθεῖ ἀπό τό σῶμα, ἀλλά ἕνα πρόσωπο πού ἀρχίζει νά ζεῖ μιά χρονική στιγμή καί καλεῖται νά μήν πεθάνει, ἀλλά νά ζήσει αἰώνια. Ψυχή, ὅπως εἶναι γνωστό, σημαίνει στή γλώσσα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ζωή ἀληθινή καί αἰώνια καί τό «τί ὠφεληθήσεται ἄνθρωπος ἐάν τόν κόσμον ὅλον κερδίσῃ τήν δέ ψυχήν αὐτοῦ ζημιωθῇ» σημαίνει ἀκριβῶς «τί θά ὠφεληθεῖ ἕνας ἄνθρωπος ἄν κερδίσει ὅλο τόν κόσμο καί χάσει τή ζωή του;» ἤ «τί ἀντάλλαγμα μπορεῖ νά δώσει κανείς σ᾽ ἕναν ἄνθρωπο γιά νά πάρει τή ζωή του;»

Ἔτσι ἡ ἀντίδραση τοῦ Camus στό νά δεχθεῖ τή μέλλουσα ζωή, πού εἴδαμε ὅτι ὀφείλεται στό γεγονός πώς δέν βλέπει νά ὑπάρχει καμιά σχέση ἀνάμεσα σ᾽ αὐτή καί σέ τούτη ἐδῶ τή ζωή, γίνεται φανερό ὅτι στήν προοπτική αὐτή αἴρεται. Εἶναι μάλιστα ἀπό τήν ἄποψη αὐτή χαρακτηριστική ἡ ἀναφώνησή του ὅταν διάβασε τό βιβλίο τοῦ Λόσσκυ, «Ἡ μυστική θεολογία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς»: «Ἐπί τέλους τώρα μποροῦμε νά συζητήσουμε μέ τό Χριστιανισμό».

Ἡ ἀποτελεσματικότητα τῆς καθολικῆς αὐτῆς ὀρθόδοξης προοπτικῆς εἶναι φανερή καί στήν ἄρση τοῦ τρίτου ἀντιθετικοῦ ζεύγους, στήν κατάργηση τῆς ἀντιδικίας ἀνάμεσα στό Θεό καί τόν ἄνθρωπο. Ἡ σχετική διδασκαλία τῶν ὀρθόδοξων Πατέρων τῆς Ἀνατολῆς θεωρεῖ τόν ἄνθρωπο ὡς τήν «δόξα», δηλαδή τή φανέρωση καί τήν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, πράγμα πού σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι γιά τήν Ὀρθοδοξία ἀληθινά καί πραγματικά ἡ ἐν χρόνῳ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ, ἀλλά ταυτόχρονα καί ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέ βρίσκει τήν ὁλοκλήρωση καί τήν πληρότητά του παρά μόνο στό Θεό. Τό ὅτι ὁ Θεός ἔπλασε τόν ἄνθρωπο «κατ᾽ εἰκόνα Του» σημαίνει γιά τούς ὀρθόδοξους Πατέρες ὅτι τόν ἔπλασε μέ τόν προορισμό νά ἑνωθεῖ μαζί Του. Ὁ ἄνθρωπος, λέει ὁ Μ. Βασίλειος, εἶναι «Θεός κεκελευσμένος». Τείνει πρός τό Θεό, καλεῖται νά ὑψωθεῖ ὥς τό Θεό, νά γίνει θεάνθρωπος. «Καί γάρ διά τόν καινόν Ἄνθρωπον» (τόν Θεάνθρωπο), γράφει ὁ Νικόλαος Καβάσιλας, συζητώντας τόν ΙΔ᾽ αἰώνα μέ τούς ἀνθρωπιστές, «ἀνθρώπου φύσις συνέστη τό ἐξ ἀρχῆς.καί νοῦς καί ἐπιθυμία πρός Ἐκεῖνον κατεσκευάσθη. Καί λογισμόν ἐλάβομεν, ἵνα τόν Χριστόν γινώσκωμεν.ἐπιθυμίαν, ἵνα πρός Ἐκεῖνον τρέχωμεν. Μνήμην ἔσχομεν ἵν᾽ Ἐκεῖνον φέρωμεν, ἐπεί καί δημιουργημένοις Αὐτός

ἀρχέτυπον ἦν». Αὐτός εἶναι ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο κατά τόν ἴδιο Πατέρα, ὁ Θεάνθρωπος εἶναι τό ὕψιστο «κατάλυμα τῶν ἀνθρωπίνων ἐρώτων», τό ἔσχατο καί τό ἀκρότατο τῶν ἐφετῶν. Ἔτσι ὁ Θεάνθρωπος, πού, ἀντί νά χωρίζει ἑνώνει ὑποστατικά, ἀσύγχυτα, καί ἀδιαίρετα, τό Θεό καί τόν ἄνθρωπο, εἶναι ἡ καλύτερη ἀποκάλυψη καί τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ Θεοῦ, τό κλειδί γιά τήν κατανόηση ὁλοκλήρου τοῦ ὀρθόδοξου Χριστιανισμοῦ. Ὁ Θεάνθρωπος Χριστός ὁλοκληρώνει τόν ἄνθρωπο, ἀποκαλύπτει τό Θεό, εἶναι ἡ τελείωση τῆς Ἱστορίας. Γι᾽ αὐτό καί ἀποτελεῖ τό ὕψιστο καί ἔσχατο κριτήριο τῆς Ὀρθοδοξίας.

Ὁ Θεός καί ἄνθρωπος Χριστός εἶναι, πρῶτα, ἡ ἀποκάλυψη τῆς ἀληθινῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, γιατί εἶναι ὁ τελειότατος Υἱός τοῦ ἀνθρώπου, τό ὕψιστο γέννημα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὁ Ἄνθρωπος ἐκεῖνος πού ἀναδύεται, ἐμφανίζεται στήν ἱστορία, τή στιγμή πού ἡ ἀνθρώπινη φύση φθάνει στόν ἔσχατο προορισμό της, πού ἑνώνεται ὑποστατικά μέ τή θεία. Ὑπῆρξαν πολλοί ἄθεοι μέσα στούς αἰῶνες πού ὑποστήριξαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά γίνει Θεός ἀνεξάρτητα ἀπό τό Θεό. Ἀλλά ἡ αἵρεση ποτέ δέν εἶναι τόσο τολμηρή ὅσο ἡ ἀλήθεια. Καί κανένας ποτέ αἱρετικός δέν ἔφθασε στήν τόλμη τῶν ὀρθόδοξων Πατέρων, οἱ ὁποῖοι, ὅπως τούς ἑρμηνεύει μέ σαφήνεια ἀπαράμιλλη στίς Θεομητορικές ὁμιλίες του ὁ Καβάσιλας, τονίζουν ὅτι μέ τή χάρη τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος ὄχι ἁπλῶς μπορεῖ νά γίνει Θεός, ἀλλά καί νά γεννήσει μέσα στήν ἱστορία τό Θεό. Γιά τήν Ὀρθοδοξία τό μεγαλεῖο τῆς ἀνθρώπινης φύσης εἶναι ἀκριβῶς τό ὅτι ἀξιώνεται νά γίνει Θεοτόκος. Καί αὐτό τό μεγαλεῖο ἀποκαλύπτει, διασφαλίζει καί πιστοποιεῖ ὁ Μονογενής Υἱός τῆς Θεοτόκου.

Ἀλλά ὁ Θεός καί ἄνθρωπος Χριστός ἀποκαλύπτει καί τήν πραγματική φύση τοῦ Θεοῦ, γιατί ἀποκαλύπτει τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιά τόν ἄνθρωπο, καί εἶναι γνωστό ὅτι τό Ἅγιο Πνεῦμα βεβαιώνει μέ τόν Εὐαγγελιστή Ἰωάννη ὅτι «ὁ Θεός ἀγάπη ἐστίν». Πρόκειται γιά μιά ἀγάπη πού δέν εἶναι οἶκτος ἤ ἐλεημοσύνη, ἀλλά πραγματική φιλία, βαθύς δηλαδή σεβασμός καί ἐκτίμηση, φιλανθρωπία. Γιατί ὁ Θεός, παρόλο πού μπορεῖ, δέ νικᾶ ὁ Ἴδιος μέ τή δύναμή Του τό θάνατο καί τό διάβολο, δέν χαρίζει συγκαταβατικά στόν ἄνθρωπο τή σωτηρία, ἀλλά γίνεται ἀληθινός καί πραγματικός ἄνθρωπος, ἔτσι ὥστε ἕνας ἄνθρωπος νά νικήσει τό θάνατο, γιά νά μποροῦν στή συνέχεια ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νά τόν νικήσουν. Ὑπομένει ὁ Θεός, ὡς ἄνθρωπος πού ἦταν, τούς ἐμπτυσμούς καί τούς κολαφισμούς, γιά νά καθαρισθεῖ καί νά λάμψει στό ἀρχέγονο κάλλος του ὁ ἄνθρωπος. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ὁ Πιλάτος τή Μ. Παρασκευή, δείχνοντας τόν ταπεινωμένο Θεό, ἀναφωνεῖ τό ἀποκαλυπτικό: «Ἴδε ὁ Ἄνθρωπος».

Ἀκόμα περισσότερο, ὁ Θεός συγκαταβαίνει, πεθαίνει ἀληθινά καί πραγματικά ὡς ἄνθρωπος πραγματικός πού ἦταν, καί ἀφοῦ ἦταν Θεός, ἀνασταίνεται. Καί ἔτσι μέσα στό Χριστό ἀνασταίνεται ὁ ἄνθρωπος. «Χριστός ἀνέστη ἐκ νεκρῶν... τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζωήν χαρισάμενος». Ὁ σκοπός συνεπῶς γιά τόν ὁποῖο πεθαίνει ὁ Θεός, γίνεται ἔτσι φανερό, ὅτι εἶναι ἡ ἀνάσταση τοῦ ἀνθρώπου. Καί αὐτό ἀκριβῶς τό

σκοπό θέλει νά κάνει φανερό καί νά πιστοποιήσει ὁ Κύριος, ὅταν λίγες μέρες πρίν ἀπό τό θάνατό Του περνάει ἀπό τή Βηθανία κι ἀνασταίνει τό Λάζαρο. «Τήν κοινήν ἀνάστασιν πρό τοῦ Σοῦ πάθους πιστούμενος, ἐκ νεκρῶν ἤγειρας τόν Λάζαρον, Χριστέ ὁ Θεός», τονίζει τό ἀπολυτίκιο τῆς ἑορτῆς.

Ἀλλά ἤδη γίνεται φανερό πώς ἡ ὀρθόδοξη προοπτική, στήν ὁποῖα προσπαθήσαμε νά τοποθετήσουμε τό θέμα μας, μᾶς ὁδηγεῖ στόν πυρήνα τοῦ προβλήματος, τόν ἱστορικό δηλαδή καί πραγματικό θάνατο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καί φθάνοντας στόν πυρήνα βλέπουμε νά ξεπηδάει μπροστά μας καί ἡ λύση. Γιατί ἡ ἴδια ἡ φύση τῶν πραγμάτων μᾶς παρουσιάζει μέ σαφήνεια ὡς ὀρθόδοξη ἀπάντηση στό κήρυγμα τοῦ θανάτου τοῦ Θεοῦ τό Εὐαγγέλιο τῆς ἀναστάσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Τό σημεῖο αὐτό εἶναι ἕνα ἀπό τά κεντρικά θέματα τῆς χαρμόσυνης ἀγγελίας τῆς σωτηρίας. Ἀκριβέστερα, εἶναι ἡ ἴδια ἡ σωτηρία. «Εἰ γάρ νεκροί οὐκ ἐγείρονται», διακηρύττει ὁ Ἀπ. Παῦλος, «μάταια ἡ πίστις ἡμῶν». «Νυνί δέ Χριστός ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχή τῶν κεκοιμημένων». Καί ὁ ἱερός Χρυσόστομος καλεῖ τούς ἀνθρώπους σέ πανηγυρισμό: Κανείς πλέον ἄς μή θρηνεῖ γιά ἁμαρτίες καί πταίσματα, «συγγνώμη γάρ ἐκ τοῦ τάφου ἀνέτειλε. Μηδείς φοβείσθω θάνατον ἠλευθέρωσε γάρ ἡμᾶς ὁ τοῦ Σωτῆρος θάνατος». Πλέον «ἀνέστη Χριστός καί πεπτώκασι δαίμονες. Ἀνέστη Χριστός καί χαίρουσιν ἄγγελοι. Ἀνέστη Χριστός καί ζωή πολιτεύεται. Ἀνέστη Χριστός καί νεκρός οὐδείς ἐν τῷ μνήματι».

Ἀπό τό ὕψος αὐτό τῆς ἀληθινῆς καί πραγματικῆς ἀναστάσεως τοῦ ἀνθρώπου ὁλόκληρη ἡ προβληματική τῶν φιλοσόφων καί τῶν θεολόγων τοῦ θανάτου τοῦ Θεοῦ γίνεται φανερό πώς βρίσκεται σέ δεύτερη μοίρα. Εἴδαμε πράγματι, ὅτι οἱ ἐκπρόσωποι τῆς σχολῆς αὐτῆς μιλοῦν ὄχι γιά τόν ἱστορικό θάνατο τοῦ Θεοῦ, ἀλλά γιά τό θάνατο μιᾶς ἰδέας περί τοῦ Θεοῦ. Ὁ θάνατος τοῦ Θεοῦ εἶναι γι᾽ αὐτούς ἕνα λεκτικό τέχνασμα, πού χρησιμοποιεῖται γιά νά καλύψει τήν ὄζουσα πραγματικότητα, πού, ὅπως μᾶς ἔδειξε ἡ σύντομη μελέτη τῶν κειμένων τους, εἶναι καί γι᾽ αὐτούς τούς ἰδίους ὁ θάνατος τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλά τό κήρυγμα τῆς Ὀρθοδοξίας, πού δέν εἶναι μιά ἰδεολογία ἤ μιά φιλοσοφία, ἀλλά μιά πραγματική ἱστορία, εἶναι ὁ πραγματικός καί ἱστορικός θάνατος τοῦ Θεοῦ, πού φέρνει ἀκριβῶς τήν πραγματική καί ἱστορική ἀνάσταση τοῦ ἀνθρώπου. «Ὁ δέ Ἰησοῦς... κράξας φωνῇ μεγάλῃ ἀφῆκε τό πνεῦμα. Καί ἰδού τό καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, καί ἡ γῆ ἐσχίσθη καί αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν καί τά μνημεῖα ἀνεῴχθησαν καί πολλά σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη καί ἐξελθόντα ἐκ τῶν μνημείων εἰσῆλθον εἰς τήν ἁγίαν πόλιν καί ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς».

Ἔτσι γίνεται φανερό πώς ἡ ὀρθόδοξη θεολογία μπορεῖ νά κηρύξει πολύ πιό πραγματικά ἀπό τούς ἀθέους τό θάνατο τοῦ Θεοῦ. Τήν Μ. Παρασκευή στόν Ἐπιτάφιο οἱ ὀρθόδοξοι πιστοί γιορτάζουν ἀληθινά καί πραγματικά αὐτό τό θάνατο. Ἀλλά τό θαῦμα τῆς Μ. Παρασκευῆς εἶναι ὅτι οἱ πιστοί κηδεύοντας τό Θεό πανηγυρίζουν τή

νέκρωση τοῦ θανάτου καί τήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν. «Τέτρωται Ἅδης ἐν τῇ καρδίᾳ δεξάμενος τόν τρωθέντα λόγχῃ τήν πλευράν. Καί στένει πυρί θείῳ δαπανώμενος, εἰς σωτηρίαν ἡμῶν τῶν μελῳδούντων, Λυτρωτά, ὁ Θεός εὐλογητός εἶ». «Σύ γάρ τεθείς ἐν τάφῳ κραταιέ, ζωαρχική παλάμῃ τά τοῦ θανάτου κλεῖθρα διεσπάραξας καί ἐκήρυξας τοῖς ἀπ᾽ αἰῶνος ἐκεῖ καθεύδουσι λύτρωσιν ἀψευδῆ, Σῶτερ, γεγονώς νεκρῶν πρωτότοκος». Ὁ Χριστός λοιπόν πέθανε πραγματικά, ἀλλά πέθανε γιά νά συναντήσει τόν ἄνθρωπο ἐκεῖ πού βρίσκεται, μέσα στή φθορά καί τό θάνατο, μέσα στήν ὀδύνη καί τήν ἀπογοήτευση, μέσα στό ἀνόητο καί τό παράλογο, καί νά τόν ἀναστήσει.

Ἄν δέν πέθαινε, ἡ σάρκωσή του δέν θά ἦταν πλήρης, θά ἦταν φαινομενική. Ἀλλά πέθανε πραγματικά, γιατί πῆρε στά σοβαρά τή θνητή κατάστασή μας. Γιατί ἔγινε σέ ὅλα τά σημεῖα, ἐκτός ἀπό τήν ἁμαρτία, ὅ,τι εἴμαστε κι ἐμεῖς. Ὁ ἄνθρωπος ἐγκατέλειψε τό Θεό, ἐκτροχιάστηκε στό κενό καί ἐξαφανίστηκε μέσα στήν ἁμαρτία. Καί ὁ Θεός κενώνεται μέσα στό χῶρο τῆς ἁμαρτίας, φοράει ἀναμάρτητα ὡς σάρκα του τή σάρκα τῆς ἁμαρτίας καί τήν ἁγιάζει. Χύνεται σάν μύρο στό βόρβορο τῆς δυσωδίας καί μετατρέπει τή δυσωδία σέ εὐωδία. Ζεῖ τήν ἁπλή καθημερινή ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς δίνει νόημα, τή γεμίζει ἀπό τήν αἰωνιότητα. Ἐργάζεται χειρωνακτικά γιά νά φανερώσει ὅτι καί ἡ πιό μονότονη καθημερινή δουλειά ἔχει αἰώνιο σκοπό καί περιεχόμενο. Ὑποφέρει, θλίβεται, ἀγωνιᾶ γιά νά μή μείνει κανένα τμῆμα καί καμιά μορφή τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, πού νά μή τήν ἔχει ὁ Ἴδιος ζήσει. Καί, ὁλοκληρώνοντας αὐτή τή συμμετοχή στά ἀνθρώπινα, φθάνει ὥς τό θάνατο. Γιατί θέλει νά εἶναι κοντά μας ὁπουδήποτε κι ἄν βρισκόμαστε. Ἔτσι, ἄν βρεθοῦμε στή χειρότερη ἀπελπισία, πρέπει νά ξέρουμε ὅτι ὁ Χριστός εἶναι δίπλα μας, γιατί ἔζησε τήν ἀπελπισία. Ἄν βρεθοῦμε στήν ἀγωνία, ὁ Χριστός εἶναι πάλι δίπλα μας, γιατί ἔζησε τήν ἀγωνία. Ἄν βρεθοῦμε σέ ἐγκατάλειψη καί μοναξιά, μποροῦμε νά ξέρουμε πώς κανείς δέν ὑπῆρξε περισσότερο μόνος ἀπό Αὐτόν πού ἔνιωσε πάνω στό Σταυρό νά τόν ἐγκαταλείπει ὁ ἴδιος ὁ Πατέρας του. Ὅσο χαμηλά καί νά κατεβοῦμε, ὅσο καί νά ξεπέσουμε, ὁ Χριστός εἶναι κάτω ἀπό μᾶς, ἀφοῦ βρίσκεται στόν Ἅδη. Ἀκόμα κι ἄν πεθάνουμε, μέσα στό χάος τοῦ θανάτου μᾶς περιμένει ὁ Χριστός.

Γι᾽ αὐτόν ἀκριβῶς τόν λόγο ὁ θάνατος τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι ἡ ἀπογοήτευση, ἀλλά ἡ παρηγοριά καί ἐλπίδα τῶν πιστῶν. «Ὁ Σταυρός Σου, Κύριε, ζωή καί ἀνάστασις ὑπάρχει τῷ λαῷ σου». Καί τό κήρυγμα τοῦ θανάτου τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύεται ἔτσι τό καύχημα, ἡ νίκη καί ἡ δόξα ὄχι τῶν ἀπίστων, ἀλλά τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ θάνατος τοῦ Θεοῦ εἶναι ταυτόσημος μέ τήν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Θεός πέθανε, ἀλλά ὁ Χριστός ἀνέστη. Μιά Κυριακή πρωί στήν Ἱερουσαλήμ ἐπί Ποντίου Πιλάτου ἀνέστη ἀληθινά καί πραγματικά ὁ Χριστός. Πράγμα πού σημαίνει ὅτι ἀνέστη ἀληθινά καί πραγματικά ὁ ἄνθρωπος. Γιατί ὁ Χριστός ἀναστάς συνέτριψε τά δεσμά τῆς φθορᾶς καί ἐλευθέρωσε τόν αὐτοδεσμώτη ἄνθρωπο, νέκρωσε τό κεντρί τοῦ θανάτου καί χάρισε στόν ἄνθρωπο τή ζωή. Γκρέμισε τό μεσότοιχο τοῦ φραγμοῦ, «ἤνωσε τά τό πρίν διεστῶτα», ἔφερε στό θάνατο τή ζωή, στό χρόνο τήν αἰωνιότητα, στή γῆ τόν οὐρανό, στόν ἄνθρωπο τό Θεό, «πάντα ἀναμίξ γέγονε».

Ἀφοῦ ὅμως ἡ ἀνάσταση αὐτή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀνάσταση ὄχι μονάχα τῆς ψυχῆς, μά καί τοῦ σώματός του, εἶναι φυσικό νά ἀκολουθεῖται καί ἀπό τήν ἀνάσταση τῶν ἔργων τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ πολιτισμοῦ, καί μαζί καί τῆς κτίσης, πού εἶναι ἡ προέκταση τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου. Μετά τήν Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ , τό Ἅγιο Πνεῦμα ξεχύνεται σέ ὁλόκληρη τήν κτίση, τό ψωμί καί τό κρασί μετατρέπονται σέ Σῶμα καί σέ Αἷμα Χριστοῦ. Σπάζουν οἱ περιορισμοί τοῦ τόπου καί τοῦ χρόνου, ἀρχίζει ὁ καινούργιος λειτουργικός χρόνος καί ὁ καινούργιος λειτουργικός χῶρος, ἐγκαινιάζονται οἱ καιροί τῶν ἐσχάτων.

«Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε καί γῆ καί τά καταχθόνια. Ἑορταζέτω γοῦν πᾶσα κτίσις τήν ἔγερσιν Χριστοῦ, ἐν ᾗ ἐστερέωται».

«Φωτίζου, φωτίζου, ἡ νέα Ἰερουσαλήμ. Ἡ γάρ δόξα Κυρίου ἐπί σέ ἀνέτειλε. Χόρευε νῦν καί ἀγάλλου Σιών. Σύ δέ ἁγνή τέρπου Θεοτόκε, ἐν τῇ ἐγέρσει τοῦ τόκου σου».

Τό ὅτι πέθανε λοιπόν ὁ Θεός ἔγινε φανερό πώς σημαίνει γιά τήν Ὀρθοδοξία ὅτι ἀνέστη ὁ ἄνθρωπος καί καθετί πού δημιουργεῖ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι, σέ τελευταία ἀνάλυση, ἔχει νόημα καί ἐνδιαφέρον, ὅτι γίνεται ὡραία καί ἀθάνατη ἡ ζωή.

(Πηγή: "Αγία Ζώνη")